

УДК 65.01:658

Милянник Тарас Богданович
аспірант
Львівського університету бізнесу та права
Mylianyk Taras
Postgraduate Student of the
Lviv University of Business and Law
ORCID: 0009-0007-7044-9064

Музика Юрій Олегович
аспірант
Львівського університету бізнесу та права
Muzyka Yuriy
Postgraduate Student of the
Lviv University of Business and Law
ORCID: 0009-0006-0908-0643

Зарічний Роман Ярославович
аспірант
Львівського університету бізнесу та права
Zarichnyi Roman
Postgraduate Student of the
Lviv University of Business and Law
ORCID: 0009-0005-3235-1440

Уський Микола Романович
аспірант
Львівського університету бізнесу та права
Uskyi Mykola
Postgraduate Student of the
Lviv University of Business and Law
ORCID: 0009-0009-3867-2367

DOI: 10.25313/2520-2294-2024-4-9828

ІНШЕ

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДИРЕКТОРА І ГОЛОВНОГО БУХГАЛТЕРА НА ПІДПРИЄМСТВІ В УКРАЇНІ: ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

LEGAL RESPONSIBILITY OF THE DIRECTOR AND CHIEF ACCOUNTANT AT THE ENTERPRISE IN UKRAINE: ECONOMIC AND LEGAL ASPECT

Анотація. Метою статті є дослідити і розкрити особливості юридичної відповідальності директора і головного бухгалтера на підприємстві в Україні. Встановлено, що в сучасних умовах господарської діяльності в Україні, юридична відповідальність директора та головного бухгалтера на підприємстві стає важливим і актуальним питанням, яке вимагає особливої уваги як з економічного, так і з правового погляду. З'ясовано, що в Україні дотримання законодавства є важливою складовою успішної діяльності підприємств. Визначено, що відповідно до чинного українського законодавства можна виділити чотири види відповідальності для директора і головного бухгалтера підприємства: дисциплінарну, матеріальну, цивільно-правову, адміністративну та кримінальну. Обґрунтовано, що юридична відповідальність директора та головного бухгалтера на підприємстві в Україні має значний економічний вплив. Це обумовлено тим, що порушення

фінансових норм та стандартів можуть призвести до значних фінансових втрат для підприємства. Штрафи, податкові санкції та інші види обмежень або покарань можуть серйозно підірвати фінансово-економічну стійкість підприємства та загрожувати його подальшому існуванню на ринку. В економіко-правовому аспекті, юридична відповідальність директора і головного бухгалтера на підприємстві – це обов'язок посадових осіб дотримуватися законодавства України, а також виконувати умови контрактів, договорів тощо; це п'ять основних груп юридичних обов'язків посадових осіб (у рамках закону, відповідно до договорів): 1) перед власниками (радою директорів); 2) перед персоналом (підлеглими); 3) перед клієнтами; 4) перед постачальниками; і 5) перед конкурентами підприємства (в умовах ризику, невизначеності, в умовах зовнішніх дій, що безперервно змінюються). Зроблено висновок про те, що дотримання законодавства, впровадження внутрішніх контрольних процедур та підвищення кваліфікації персоналу є ключовими факторами для успішного управління фінансовими ризиками та забезпечення стабільного розвитку підприємства. Чітка реалізація цих принципів директорами і головними бухгалтерами допоможе підприємствам не лише уникнути фінансових штрафів та втрат, але й підвищить їхню репутацію та довіру серед інвесторів і бізнес-партнерів. Серед перспективних напрямів дослідження виділено: аналіз ефективності механізмів правового регулювання щодо відшкодування збитків, завданих через небалість директорів і головних бухгалтерів, а також порівняння практики регулювання відповідальності директорів і головних бухгалтерів на підприємствах в Україні з міжнародними стандартами та кращими практиками.

Ключові слова: бізнес, підприємство, юридична відповідальність, керівник підприємства, головний бухгалтер, менеджмент, управлінські рішення, бізнес-процеси, законодавство України.

Summary. The purpose of the article is to investigate and reveal the peculiarities of the legal responsibility of the director and the chief accountant at the enterprise in Ukraine. It has been established that in the modern conditions of economic activity in Ukraine, the legal responsibility of the director and chief accountant at the enterprise becomes an important and urgent issue that requires special attention from both an economic and a legal point of view. It has been found that compliance with legislation in Ukraine is an important component of the successful operation of enterprises. It was determined that according to the current Ukrainian legislation, four types of responsibility can be distinguished for the director and chief accountant of the enterprise: disciplinary, material, civil, administrative and criminal. It is substantiated that the legal responsibility of the director and chief accountant at the enterprise in Ukraine has a significant economic impact. This is due to the fact that violations of financial norms and standards can lead to significant financial losses for the enterprise. Fines, tax sanctions and other types of restrictions or punishments can seriously undermine the financial and economic stability of the enterprise and threaten its continued existence on the market. In the economic and legal aspect, the legal responsibility – this is the duty of officials to comply with the legislation of Ukraine, as well as to fulfill the terms of contracts, agreements, etc; these are five main groups of legal duties of officials (within the law, in accordance with contracts): 1) before the owners (board of directors); 2) in front of staff (subordinates); 3) in front of customers; 4) before suppliers; and 5) in front of the company's competitors (in conditions of risk, uncertainty, in conditions of external actions that are constantly changing). It was concluded that compliance with the legislation, implementation of internal control procedures and improvement of staff qualifications are key factors for successful management of financial risks and ensuring stable development of the enterprise. The clear implementation of these principles by directors and chief accountants will help enterprises not only to avoid financial penalties and losses, but also to increase their reputation and trust among investors and business partners. Among the promising directions of the research, the following is highlighted the analysis of the effectiveness of legal regulation mechanisms regarding compensation for damages caused by the negligence of directors and chief accountants, as well as a comparison of the practice of regulating the responsibility of directors and chief accountants at enterprises in Ukraine with international standards and best practices.

Key words: business, enterprise, legal responsibility, head of the enterprise, chief accountant, management, management decisions, business processes, legislation of Ukraine.

Постановка проблеми. В сучасних умовах господарської діяльності в Україні, юридична відповідальність директора та головного бухгалтера на підприємстві стає важливим і актуальним питанням, яке вимагає особливої уваги як з економічного, так і з правового погляду. Це обумовлено, перш за все, тим, що відповідальність керівників підприємств має велике значення не тільки для забезпечення стабільності бізнесу, захисту інвесторів, при взаємодії з партнерами та іншими учасниками ринку, а й певною мірою впливає на репутацію підприємства і його розвиток в сучасних умовах. Також особливо важливою стає ця проблематика в контексті посилення конкуренції на ринку, коли підприємства

вступають у боротьбу за клієнтів, результати і ресурси [1, с. 15–17]. Крім того, в умовах стрімкого технологічного розвитку й зростаючої складності бізнес-процесів, правильне управління та фінансова дисципліна набувають ще більшого значення. Недоліки в організації чи веденні бухгалтерського обліку на підприємстві або порушення правил оподаткування можуть призвести до серйозних фінансових втрат та навіть до правових наслідків для підприємства та його керівників. Відповідно, збільшується вимога до кваліфікації та професійної етики директорів та головних бухгалтерів. Всі ці та інші аспекти, зокрема сучасні проблеми, тенденції і виклики у сфері бізнесу, обумовили вибір теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні питання та практичні аспекти відповідальності директора і головного бухгалтера на підприємстві є предметом досліджень і дискусій серед багатьох вчених та фахівців. Дослідження досить важливих і актуальних питань у цьому напрямі, враховуючи сучасні проблеми і виклики у сфері бізнесу в Україні, здійснили: С. Голов [2], Л. Копилова [3], С. Петков [4], Л. Сопільник, Р. Сопільник, Р. Скриньковський [5], Т. Шарий [6] та інші науковці й практики. Проте аналіз наукових досліджень та практика ведення бізнесу доводить, що сьогодні не до кінця вивченим залишаються питання, які стосуються особливостей юридичної відповідальності директора і головного бухгалтера на підприємстві в Україні.

Мета статті. Метою статті є дослідити і розкрити особливості юридичної відповідальності директора і головного бухгалтера на підприємстві в Україні в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. За результатами дослідження встановлено, що на сучасному етапі розвитку бізнесу в Україні однією з ключових складових стабільної та успішної діяльності підприємства є дотримання законодавства та відповідальне керівництво. Відомо, що на підприємстві особливо важливою є роль таких посадових осіб, як директора або керівника підприємства та головного бухгалтера або керівника бухгалтерської служби. У разі порушень, допущених цими посадовими особами (директором, головним бухгалтером), застосовується відповідна юридична відповідальність [5; 6].

З'ясовано, що відповідно до чинного українського законодавства можна виділити такі чотири види юридичної відповідальності директора і головного бухгалтера на підприємстві [6]:

- 1) дисциплінарна відповідальність (застосовується, як правило, за порушення трудової дисципліни (правил внутрішнього трудового розпорядку, посадових інструкцій тощо). Реалізація дисциплінарної відповідальності на підприємстві здійснюється за допомогою норм трудового законодавства (Кодексу законів про працю України [7]) [8]);
- 2) матеріальна відповідальність (полягає в обов'язку працівника підприємства відшкодувати шкоду, яка була завдана підприємству через невиконання або неналежне виконання покладених на нього трудових обов'язків);
- 3) цивільно-правова відповідальність (може мати різні форми застосування, включаючи майнові санкції, відшкодування майнових збитків та моральної шкоди, виконання певних, додаткових зобов'язань тощо. Директор і головний бухгалтер на підприємстві як посадові особи не можуть її нести, оскільки відповідно до ст. 2 Цивільного кодексу України від 16.01.2003 р.

№ 435-IV (із змінами): «учасниками цивільних відносин є фізичні особи та юридичні особи» [9]. Водночас у літературі [6] зазначено, що дисциплінарна відповідальність може загрожувати цим посадовим особам, якщо вони вступають у відносини з підприємством як звичайні громадяни. Наприклад, при укладанні і реалізації договору на отримання від роботодавця поворотної фінансової допомоги);

- 4) адміністративна відповідальність (застосовується у випадках, коли вчинено адміністративне правопорушення (проступок) та настає тоді, коли воно не тягне за собою кримінальної відповідальності відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення [4; 10; 11], інших актів чинного законодавства України);
- 5) кримінальна відповідальність (настає у випадках, коли особа вчиняє дії або наслідок її бездіяльності, що має суспільно небезпечний характер і становить склад злочину згідно із чинним Кримінальним кодексом України [12; 13]).

Відомо, що найсуворішим видом юридичної відповідальності директора і головного бухгалтера на підприємстві є кримінальна відповідальність, яка передбачена Кримінальним кодексом України від 05.04.2001 р. № 2341-III (із змінами) [12]. Водночас нагадаємо, що «особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду» (ст. 62 Конституції України [14], ст. 2 Кримінального кодексу України [12; 13]). Поряд з тим, в контексті зазначеного вище, «ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину» (ст. 62 Конституції України) [14].

До прикладу, кримінальна відповідальність може застосовуватись за ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) (ст. 212 Кримінального кодексу України [12; 13]), за службове підроблення (ст. 366 Кримінального кодексу України [12; 13]) або за службову недбалість (ст. 367 Кримінального кодексу України [12; 13]).

Відповідно до Постанови Пленуму Верховного суду України від 08.10.2004 р. № 15 [14], за змістом ст. 212 Кримінального кодексу України [12; 13] «відповідальність за ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів, що входять у систему оподаткування, введені в установленому законом порядку і зараховуються до бюджетів чи державних цільових фондів, настає лише в разі, коли це діяння вчинено умисно. Мотив для кваліфікації останнього значення не має. Зазначеною статтею передбачено кримінальну відповідальність не за сам факт несплати в установлений строк податків, зборів, інших обов'язкових платежів, а за умисне ухилення від їх сплати. У зв'язку з цим суд має встановити, що особа мала намір не сплачувати належні до сплати податки, збори, інші

обов'язкові платежі в повному обсязі чи певну їх частину» [14]. Згідно з ч. 4 ст. 212 «Ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)» Кримінального кодексу України [12; 13] «особа, яка вчинила діяння, ... звільняється від кримінальної відповідальності, якщо до притягнення її до кримінальної відповідальності сплачено податки, збори (обов'язкові платежі), а також відшкодовано шкоду, завдану державі їх несвоєчасною сплатою (фінансові санкції, пеня)» [12].

Також рекомендуємо звернути увагу на те, що при вирішенні питання стосовно притягнення посадових осіб (директора або головного бухгалтера) до кримінальної відповідальності важливо враховувати форму вини. Це означає з'ясування, чи був вчинок умисним, чи особа розуміла можливі негативні наслідки своїх дій (бездіяльності) і свідомо припускала їх настання. У випадку відсутності таких намірів, обставин особу можуть притягнути до відповідальності за ст. 367 Кримінального кодексу України [12], тобто за службову недбалість.

Сьогодні, з огляду на думку керівників підприємств, український бізнес стикається з численними викликами та ризиками, пов'язаними з юридичною відповідальністю, особливо в контексті економічного аспекту. В контексті цього з'ясовано, що відповідальність директора та головного бухгалтера на підприємстві є не лише юридичною, але й економічно значущою з економічної точки зору, оскільки вона може мати серйозні фінансові наслідки для підприємства.

Так, порушення фінансових норм та стандартів можуть призвести до значних фінансових втрат для підприємства. Штрафи, податкові санкції та інші види обмежень або покарань можуть серйозно підірвати фінансово-економічну стійкість підприємства [16] та загрожувати його подальшому існуванню на ринку. Крім того, втрата довіри інвесто-

рів та бізнес-партнерів може суттєво ускладнити фінансове положення і зменшити можливості підприємства. Ця втрата довіри також може суттєво, негативно позначитися на інших аспектах, сферах діяльності підприємства, зокрема при отриманні або здійсненні фінансування, укладенні партнерських угод чи залученні інвестицій тощо.

З огляду на зазначене вище, враховуючи при цьому інформацію у працях [1; 16–22], концептуальна модель визначення сутності юридичної відповідальності директора і головного бухгалтера на підприємстві матиме вигляд — рис. 1.

Звідси очевидно, що для уникнення серйозних фінансово-економічних наслідків порушень фінансових норм, підприємствам рекомендується приділяти особливу увагу дотриманню всіх вимог законодавства та внутрішніх фінансових процедур. Ретельний контроль над фінансовою діяльністю, система внутрішнього контролю та аудит можуть допомогти у попередженні порушень та мінімізації ризиків. Крім того, надання спеціалізованої підготовки директорам та головним бухгалтерам з питань фінансового управління та законодавства також є важливим кроком для забезпечення ефективного управління, оптимізації управлінських рішень в контексті дотримання законності та ефективності у сфері бізнесу. Дотримання цих принципів допоможе підприємствам не лише уникнути фінансових штрафів чи втрат, але й підвищить їхню репутацію та довіру серед інвесторів і бізнес-партнерів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Дослідження підтверджує, що в Україні дотримання законодавства є важливою складовою успішної діяльності підприємств. Відповідно до чинного українського законодавства можна виділити чотири види відповідальності для директора і головного бухгалтера підприємства: дисциплінарну, матері-

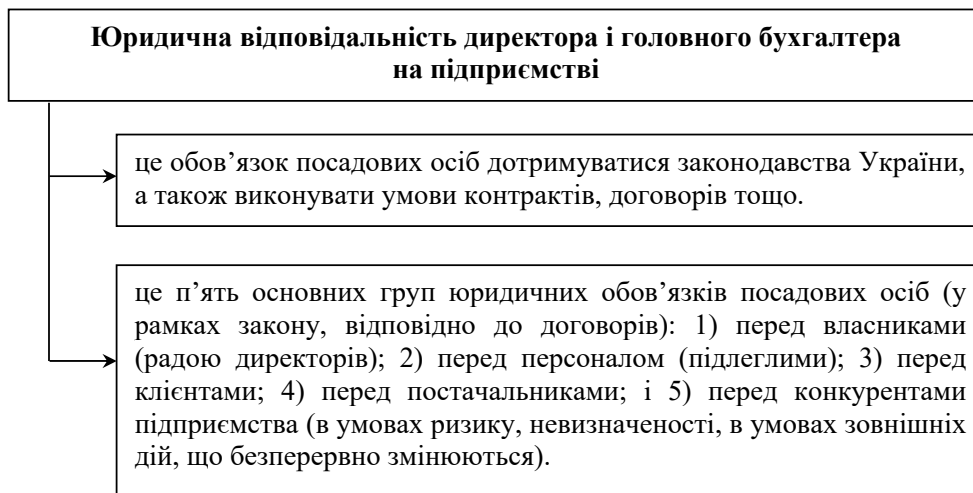

Рис. 1. Концептуальна модель визначення сутності юридичної відповідальності директора і головного бухгалтера на підприємстві
Джерело: сформовано на основі [1; 3; 5; 16–22]

альну, цивільно-правову, адміністративну та кримінальну. Юридична відповідальність директора та головного бухгалтера на підприємстві в Україні має значний економічний вплив. Порухення фінансових норм та стандартів можуть призвести до значних фінансових втрат для підприємства. Штрафи, податкові санкції та інші види обмежень або покарань можуть серйозно підірвати фінансово-економічну стійкість підприємства та загрожувати його подальшому існуванню на ринку.

В економіко-правовому аспекті, юридична відповідальність директора і головного бухгалтера на підприємстві — це обов'язок посадових осіб дотримуватися законодавства України, а також виконувати умови контрактів, договорів тощо; це п'ять основних груп юридичних обов'язків посадових осіб (у рамках закону, відповідно до договорів): 1) перед власниками (радою директорів); 2) перед персоналом (підлеглими); 3) перед клієнтами; 4) перед постачальниками; і 5) перед конкурентами підприємства (в умовах ризику, невизначеності, в умовах зовнішніх дій, що безперервно змінюються).

Дотримання законодавства, впровадження внутрішніх контрольних процедур та підвищення кваліфікації персоналу є ключовими факторами для успішного управління фінансовими ризиками та забезпечення стабільного розвитку підприємства.

Чітка реалізація цих принципів директорами і головними бухгалтерами допоможе підприємствам не лише уникнути фінансових штрафів та втрат, але й підвищить їхню репутацію та довіру серед інвесторів і бізнес-партнерів.

В перспективі доцільно дослідити вплив ефективності законодавства про юридичну відповідальність на динаміку порушень та їх наслідки для підприємств в Україні, визначити роль і місце економічних факторів у формуванні рівня відповідальності керівників і головних бухгалтерів на підприємствах, проаналізувати ефективність механізмів правового регулювання щодо відшкодування збитків, завданих через недбалість директорів і головних бухгалтерів, порівняти практику регулювання відповідальності директорів і головних бухгалтерів на підприємствах в Україні з міжнародними стандартами та кращими практиками, виявити і запропонувати сучасні системи і технології для покращення контролю за фінансовою діяльністю та зменшення ризику відповідальності керівників підприємств.

Література

1. Кузьмін О.С. *Сучасний менеджмент*. Львів : «Центр Європи». 1995. 176 с.
2. Голов С.Ф. *Бухгалтерський облік в Україні: аналіз стану та перспективи розвитку* : монографія. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 522 с.
3. Копилова Л. Відповідальність керівника підприємства // *Матеріали української юридичної компанії «Юстиція»*. URL: <http://justicia.com.ua/ua/40-vidpovidalnist-kerivnuka-pidpryemstva> (дата звернення: 27.04.2024).
4. *Адміністративна відповідальність юридичних осіб. Законодавство. Судова практика* / За заг. ред. С.В. Петкова. Київ : Юрінком Інтер, 2023. 272 с.
5. Сопільник Л.І., Сопільник Р.Л., Скриньковський Р.М. Бухгалтерський облік в системі управління підприємством // *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія: Економічна. Серія: Юридична*. 2018. Вип. 20. С. 116–120.
6. Шарий Т. Директор і бухгалтер: розподіл відповідальності // *Матеріали компанії «Я — Бухгалтер»*. URL: <http://ibuh.info/uk/direktor-i-buxgalter-rozpodil-vidpovidalnosti> (дата звернення: 27.04.2024).
7. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. № 322-VIII (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 27.04.2024).
8. *Науково-практичний коментар Кодексу законів про працю України. Станом на 5 жовтня 2023 року* / За заг. ред. Теремецького В.І. Київ : Видавничий дім «Професіонал», 2023. 420 с.
9. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 27.04.2024).
10. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 27.04.2024).
11. *Науково-практичний коментар Кодексу України про адміністративні правопорушення* / За заг. ред. С.В. Петкова. Київ : Юрінком Інтер, 2020. 792 с.
12. *Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (із змінами)*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 27.04.2024).
13. *Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Станом на 25 квітня 2024 року* / За заг. ред. Копотуна І.М. Київ : Вид. «Центр учбової літератури», 2024. 1352 с.
14. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. (із змінами). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 27.04.2024).

15. Про деякі питання застосування законодавства про відповідальність за ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 08.10.2004 р. № 15. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0015700-04> (дата звернення: 27.04.2024).

16. Скриньковський Р.М., Максимчук Я.С., Харук К.Б. Діагностика економічної стійкості підприємства і роль інформації та комунікації в контексті стійкості динамічної рівноваги, функціонування і розвитку // *Проблеми економіки*. 2015. № 3. С. 162–168.

17. Скриньковський Р., Тиркало Ю.Юридична відповідальність бізнесу // *Економіко-соціальні відносини в галузі фізичної культури та сфері обслуговування*: тези доп. IV Міжнар. наук.-практ. конференції (21.09.2022 р., м. Львів) / за заг. ред. Н.Павленчик. Львів : ЛДУФК ім. Івана Боберського, 2022. С. 97–99.

18. Skrynkovsky R. M., Zaiats O. S. Improving the System of Indicators for Economic and Statistical Determination of Enterprise Efficiency with Regard to Legal Aspects of Management // *Business Inform.* 2020. № 3. P. 416–422. doi: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-3-416-422>.

19. Юридична відповідальність бізнесу // *Матеріали Finance.UA*. URL: <https://news.finance.ua/ua/news/-/298739/yurydychna-vidpovidalnist-biznesu> (дата звернення: 27.04.2024).

20. Skrynkovsky R. M., Sopilnyk L. I., Tsyuh S. I. Improving the Enterprise Development Model: New Solutions Based on the Principles of Management, Marketing and Economic Diagnosis // *Business Inform.* 2020. № 4. P. 191–199. doi: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-4-191-199>.

21. Kniaz S., Brych V., Heorhiadi N., Tyrkalo Y., Luchko H., Skrynkovsky R. Data Processing Technology in Choosing the Optimal Management Decision System // *2023 13th International Conference on Advanced Computer Information Technologies (ACIT)*. Wrocław, Poland, 2023. P. 372–375. doi: <https://doi.org/10.1109/ACIT58437.2023.10275581>.

22. Kniaz S., Heorhiadi N., Sopilnyk L., Konovalyuk I., Tyrkalo Y., Skrynkovsky R., Moroz S., Kalashnyk O., Khmyz M., Kaydrovych K. Analysis Algorithm And Factors Of International Economic Activity In The Coordinate System Of Enterprises' Organizational Development // *Proceedings of the 38th International Business Information Management Association (IBIMA)*. 3–4 November 2021, Seville, Spain. P. 923–931.

References

1. Kuzmin O. Y. *Suchasnyi menedzhment*. Lviv: “Tsentr Yevropy”. 1995. 176 s.
2. Holov S. F. *Bukhhalterskyi oblik v Ukraini: analiz stanu ta perspektyvy rozvytku*: monohrafiia. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury, 2007. 522 s.
3. Kopylova L. Vidpovidalnist kerivnyka pidpryemstva // *Materialy ukraïnskoi yurydychnoi kompanii “Iustytisia”*. URL: <http://justicia.com.ua/ua/40-vidpovidalnist-kerivnyka-pidpryemstva> (date of access: 27.04.2024).
4. *Administratyvna vidpovidalnist yurydychnykh osib. Zakonodavstvo. Sudova praktyka* / Za zah. red. S. V. Petkova. Kyiv: Yurinkom Inter, 2023. 272 s.
5. Sopilnyk L. I., Sopilnyk R. L., Skrynkovsky R. M. Bukhhalterskyi oblik v systemi upravlinnia pidpryemstvom // *Naukovi zapysky Lvivskoho universytetu biznesu ta prava. Serii: Ekonomichna. Serii: Yurydychna*. 2018. Vyp. 20. S. 116–120.
6. Sharyi T. Dyrektor i bukhhalter: rozpodil vidpovidalnosti // *Materialy kompani “Ia – Bukhhalter”*. URL: <http://ibuh.info/uk/direktor-i-buxgalter-rozpodil-vidpovidalnosti> (date of access: 27.04.2024).
7. Kodeks zakoniv pro pratsiu Ukrainy vid 10.12.1971 r. № 322-VIII (iz zminamy). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (date of access: 27.04.2024).
8. *Naukovo-praktychnyi komentar Kodeksu zakoniv pro pratsiu Ukrainy. Stanom na 5 zhovtnia 2023 roku* / Za zah. red. Teremetskoho V. I. Kyiv: Vydavnychi dim “Profesional”, 2023. 420 s.
9. *Tsyvilnyi kodeks Ukrainy vid 16.01.2003 r. № 435-IV (iz zminamy)*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (date of access: 27.04.2024).
10. Kodeks Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia vid 07.12.1984 r. № 8073-X (iz zminamy). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (date of access: 27.04.2024).
11. *Naukovo-praktychnyi komentar Kodeksu Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia* / Za zah. red. S. V. Petkova. Kyiv: Yurinkom Inter, 2020. 792 s.
12. Kryminalnyi kodeks Ukrainy vid 05.04.2001 r. № 2341-III (iz zminamy). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (date of access: 27.04.2024).
13. *Kryminalnyi kodeks Ukrainy. Naukovo-praktychnyi komentar. Stanom na 25 kvitnia 2024 roku* / Za zah. red. Kopotuna I. M. Kyiv: Vyd. “Tsentr uchbovoi literatury”, 2024. 1352 s.
14. Konstytutsiia Ukrainy: pryiniata na piatii sesii Verkhovnoi Rady Ukrainy 28 chervnia 1996 r. (iz zminamy). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (date of access: 27.04.2024).
15. Pro deiaki pytannia zastosuvannia zakonodavstva pro vidpovidalnist za ukhlyennia vid splaty podatkov, zboriv, inshykh oboviazkovykh platezhiv: Postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy vid 08.10.2004 r. № 15. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0015700-04> (date of access: 27.04.2024).

16. Skrynkovskyy R.M., Maksymchuk Y.S., Kharuk K.B. Diahnostyka ekonomichnoi stiikosti pidpriemstva i rol informatsii ta komunikatsii v konteksti stiikosti dynamichnoi rivnovahy, funktsionuvannia i rozvytku // *Problemy ekonomiky*. 2015. № 3. S. 162–168.

17. Skrynkovskyy R., Tyrkalo Y. Yurydychna vidpovidalnist biznesu // *Ekonomiko-sotsialni vidnosyny v haluzi fizychnoi kultury ta sferi obsluhovuvannia: tezy dop. IV Mizhnar. nauk.-prakt. konferentsii (21.09.2022 r., m. Lviv) / za zah. red. N.Pavlenchuk*. Lviv: LDUFK im. Ivana Boberskoho, 2022. S. 97–99.

18. Skrynkovskyy R.M., Zaiats O.S. Improving the System of Indicators for Economic and Statistical Determination of Enterprise Efficiency with Regard to Legal Aspects of Management // *Business Inform.* 2020. № 3. P. 416–422. doi: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-3-416-422>.

19. Yurydychna vidpovidalnist biznesu // *Materialy Finance.UA*. URL: <https://news.finance.ua/ua/news/-/298739/yurydychna-vidpovidalnist-biznesu> (date of access: 27.04.2024).

20. Skrynkovskyy R.M., Sopilnyk L.I., Tsyuh S.I. Improving the Enterprise Development Model: New Solutions Based on the Principles of Management, Marketing and Economic Diagnosis // *Business Inform.* 2020. № 4. P. 191–199. doi: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-4-191-199>.

21. Kniaz S., Brych V., Heorhiadi N., Tyrkalo Y., Luchko H., Skrynkovskyy R. Data Processing Technology in Choosing the Optimal Management Decision System // *2023 13th International Conference on Advanced Computer Information Technologies (ACIT)*. Wrocław, Poland, 2023. P. 372–375. doi: <https://doi.org/10.1109/ACIT58437.2023.10275581>.

22. Kniaz S., Heorhiadi N., Sopilnyk L., Konovalyuk I., Tyrkalo Y., Skrynkovskyy R., Moroz S., Kalashnyk O., Khmyz M., Kaydrovych K. Analysis Algorithm And Factors Of International Economic Activity In The Coordinate System Of Enterprises' Organizational Development // *Proceedings of the 38th International Business Information Management Association (IBIMA)*. 3–4 November 2021, Seville, Spain. P. 923–931.